

El sistema de direcció de l'economia socialista

Lluís Alòs i Martí

*Departament de Política Econòmica i Estructura Econòmica Mundial
Universitat de Barcelona
Av. Diagonal, 690 - 08034 Barcelona*

El sistema de dirección de la economía socialista

RESUMEN

En primer lugar, este artículo trata de las características estructurales de las formaciones sociales socialistas. Se analiza, a continuación, la necesidad que tiene cualquier sociedad de la dirección económica, haciendo mención especial de la sociedad socialista. Después viene el grueso de la investigación, dedicado a la relación existente entre el concepto de Sistema de Dirección de la Economía Socialista (SDES) y los de mecanismo de acción y de utilización de las leyes económicas socialistas. Se hace también referencia a los principales rasgos del SDES. El trabajo acaba con algunas reflexiones sobre las condiciones que ha de cumplir el SDES para lograr un funcionamiento correcto en la práctica.

The Management System in Socialist Economy

ABSTRACT

Firstly, this article deals with the structural characteristics of socialist social formations. The need of any given society for economic administration will be analyzed, specifically emphasizing the socialist society. The most essential part of this paper, concerned with the existing relation between the concept of management system in socialist economy (MSSE) and those referring to action and use mechanisms of socialist, economic laws follows. In addition, the main features of MSSE are dealt with. This paper concludes with some thoughts pertaining to the conditions that MSSE must satisfy in order to acquire proper functioning in practice.

El sistema de direcció de l'economia socialista

1. INTRODUCCIÓ GENERAL: LES FORMACIONS SOCIALS SOCIALISTES

En parlar de “*socialisme*” el primer que hem de fer és separar i diferenciar el contingut d'aquest mot en relació amb el de “*comunisme*”. Una cosa és l'*aspecte superstructural* de cada un dels anteriors conceptes (és a dir: les idees i el pensament socialista i/o comunista, així com els partits polítics amb aquests noms, etc.), i una altra de molt diferent és la *formació social socialista i/o comunista*, com una determinada realitat social, la qual inclou els aspectes estructurals i infraestructurals, a més dels superestructurals (la formació social implica el funcionament i l'articulació-contradicció de diferents modes de producció i tot un reguitzell de conceptes vinculats).

Deixant de banda el primer aspecte —que aquí no ens interessa— i entrant en el segon, afirmarem que, des del punt de vista teòric, podem parlar de l'existència d'un *únic mode de producció*, el *mode de producció comunista*, el qual és present en dos diferents tipus de formacions socials: les formacions socials socialistes i les formacions socials comunistes.

En les *formacions socials socialistes* hi ha el mode de producció comunista, però ni és l'únic mode de producció ni és necessàriament el predominant de forma clara. De fet, ens podem referir, com a mínim, a dues classes de formacions socials socialistes: les *protosocialistes* (aquelles en les quals el mode de producció comunista només frueix d'un “predomini precari”) i les *pròpiament socialistes* (en què l'esmentat mode de producció ja ha assolit un predomini estable).

Únicament quan el mode de producció comunista sigui clarament predominant, fins a esdevenir l'únic en determinades formacions socials, podrem parlar ja de l'existència de formacions socials comunistes. Les *formacions socials comunistes* són, per tant, aquelles en què el mode de producció comunista no tan sols és el predominant, sinó que és també —gairebé o absolutament— l'exclusiu.

No cal dir que, fins ara, només hi ha hagut en realitat formacions socials protosocialistes (els anomenats “països de l'Est” o “països del socialisme realment existent”); ni les pròpiament socialistes ni —per descomptat— les

comunistes no han existit mai en la història i, a hores d'ara, són solament una conjectura teòrica¹.

Com podem observar, doncs, si hom segueix la metodologia proposada aquí, *les formacions socials socialistes són, en efecte, formacions socials en transició* entre les capitalistes i les comunistes, raó per la qual també les podem denominar *formacions socials en transició socialista*.

En aquest moment, ja ens trobem en condicions de mostrar —breument— quines són les característiques estructurals *de les formacions socials protosocialistes*.

A) *Les relacions de producció*. El nucli d'una formació social són les relacions de producció; dins d'aquestes destaquen la propietat i la possessió dels mitjans de producció i l'apropiació de l'excedent².

La *propietat jurídica* dels mitjans de producció correspon a l'estat en representació del poble (cosa que ens permet parlar de la nacionalització dels mitjans de producció, no de socialització); per aquest motiu, l'*apropiació formal* de l'excedent no té un caràcter privat, però tampoc no és ben bé social, ja que es realitza d'acord amb els criteris del grup social que té el control de l'estat, el qual el podem anomenar, de forma genèrica, la burocràcia (a vegades denominada nomenclatura).

Estrictament parlant, però, no podem qualificar la burocràcia com una veritable classe social, perquè no s'apropia de l'excedent produït (el caràcter no-privat de l'apropiació formal); constitueix, per tant, una pseudo-classe dominant. De toda manera, cal recordar que els interessos de la burocràcia són antagònics, en general, als dels treballadors i als d'altres capes socials (directors d'empreses estatals, tècnics, etc.).

La *possessió efectiva* dels mitjans de producció correspon a la burocràcia, la qual, mitjançant els plans econòmics, assigna els principals mitjans de producció a determinades activitats productives, amb una distribució dels recursos i dels objectius fins a arribar al nivell d'empresa. L'*apropiació efectiva* de l'excedent és de la societat, però orientada per la burocràcia, que és qui en decideix el repartiment entre el consum individual, el consum col·lectiu i el consum productiu.

Quant a la *possessió i l'apropiació tècniques*, corresponen a cada unitat productiva, ja que tenen el control sobre els mitjans de producció a la seva disposició i sobre el procés de treball; així, el pla econòmic els marca uns objectius a assolir, i són les mateixes empreses les que "s'espavilen" per tal

1. Una ampliació d'aquesta temàtica es pot consultar a ALÒS [1988], pàg. 9-15. Al final del present treball en farem alguna altra menció.

2. Per a l'ampliació d'aquesta temàtica, podeu consultar ALÒS [1990], pàg. 116-128.

d'amagar recursos i capacitats reals, i poder complir el pla sense gaires esforços, sinó més aviat "xano-xano". Per tant, cada empresa es troba en condicions de produir molt més del que estableix el pla, però s'estima més d'obtenir una quantitat menor, amb un ritme també menor de treball.

És d'aquesta manera com s'origina una *limitació de l'excedent produït*, alhora que es crea una reserva de recursos no utilitzats per part de cada unitat productiva. Qui pren les decisions dins de les empreses és una qüestió diferent, car pot ser el director, l'equip directiu, o també hi pot participar, de diverses maneres, el col·lectiu dels treballadors.

En les condicions relatades, *hi ha una no-correspondència entre els aspectes efectius i els tècnics*, als quals ja ens hem referit *supra*. Això significa que *les relacions de producció protosocialistes tenen una gran manca de contingut, ja que són més formals que no pas reals*. I implica, com a mínim, *dues conseqüències*: la necessitat de la introducció de categories mercantils actives com a mecanisme que estimuli i incentivi les empreses a produir més i de millor qualitat (una manera, per tant, de traslladar la possessió efectiva a les empreses) i, entretant, l'existència d'un pacte social tàcit de donar poc treball (poca productivitat del treball) a canvi d'un reduït nivell de consum individual³.

B) *Les lleis econòmiques*. En analitzar les relacions de producció d'una formació social i llurs tendències i contradiccions, cal revelar les interaccions de causa-efecte més essencials i reiterades en els processos de producció, així com les interconnexions entre els fenòmens econòmics reals, és a dir, les lleis econòmiques de la dita formació social.

Entre els *trets generals d'aquestes lleis* podem recordar que són objectives, socials, històriques, etc., i que es manifesten de forma espontània, sense un control humà⁴. Ara bé, en determinades condicions socials i històriques, *aquestes lleis poden ser conegudes* (gràcies a la Ciència Econòmica) i, fins i tot, *ser adaptades a les necessitats humanes*, val a dir, que es poden fer servir per a assolir determinats objectius; en aquest segon cas podem parlar de l'*ús conscient de les lleis econòmiques* quan es posa en correspondència l'activitat humana amb les regularitats objectives del seu desenvolupament.

Aquest ús conscient s'inicia amb el socialisme, puix que la planificació implica la producció "ex ante" de mercaderies amb l'objectiu de cobrir algunes necessitats socials. Aquest ús conscient, doncs, existeix des del moment que es coneixen les lleis econòmiques i que se'n regula el funcionament mitjançant

3. Naturalment, els *models descentralitzats* d'economia socialista van introduir un major poder de decisió per part de les empreses, la qual cosa tractà de reduir la no-correspondència entre els aspectes efectius i els tècnics, i de donar més contingut a les relacions de producció protosocialistes, tot i que això implicà "un pas enrera" tàctic en el trajecte cap al comunisme.

4. Per a l'ampliació d'aquesta temàtica, consulteu ALÒS [1990], pàg. 12-15.

l'aplicació d'un determinat *sistema de direcció de l'economia o mecanisme econòmic*.

El conjunt de les esmentades lleis constitueix un *sistema de lleis econòmiques* que, en el cas de les formacions socials proto-socialistes, comprèn les següents, com a principals:

I) *Les pròpies del mode de producció comunista*, amb les corresponents variacions i adaptacions al període socialista:

1) *La llei econòmica fonamental*: és pròpia del comunisme (satisfer les necessitats socials), però en el socialisme solament funciona de forma tendencial, com la satisfacció de les necessitats considerades prioritàries; aquesta llei determina i condiona les altres i és el centre del sistema de lleis econòmiques.

2) *La llei del desenvolupament econòmic planificat* (o del desenvolupament harmònic i proporcional): la producció que s'ha d'obtenir es calcula, abans que no comenci l'activitat productiva, de manera que permeti cobrir les necessitats prioritàries (el pla com a mecanisme d'assignació de recursos "ex ante").

3) *La llei de l'acumulació*: l'increment continu de la producció de la secció I per assegurar la productivitat del treball creixent de l'economia en general i de la secció II en particular, amb el mínim esforç físic de la població. Això significa, d'una banda, una articulació entre les dues seccions, de manera que la secció I no creixi com un objectiu en si mateix, sinó per facilitar l'obtenció de més i millors béns de consum; i de l'altra, alleugerir la càrrega de la producció sobre la població. En les primeres fases protosocialistes de les formacions socials socialistes, però, s'ha considerat el creixement de la secció I un fi en si mateix, atorgant una importància secundària a l'articulació amb la secció II i a la reducció de l'esforç dels treballadors; el pas a les fases ulteriors del protosocialisme comporta una reversibilitat d'aquest procés en el sentit pròpiament socialista.

II) *Les específiques* o pròpies d'aquest tipus de formació social:

4) *La llei de la distribució segons el treball*: fixa la remuneració en proporció al treball aportat; fins a l'actualitat només s'ha aplicat de manera parcial, i les diverses reformes econòmiques dels països socialistes han tendit a eixamplarne el funcionament.

III) *Les especials*, o típiques de diversos tipus de modes de producció:

5) *La llei del valor* (característica dels *modos de producció mercantils*): continua funcionant en l'economia socialista, però amb un contingut més buit, amb una esfera d'aplicació més limitada, i subordinada a la segona llei esmentada. Als països socialistes, en general, durant les primeres fases protosocialis-

tes aquesta llei pràcticament no ha funcionat. Les reformes econòmiques, però, la introdueixen de forma progressiva, de manera que arribi a regular la major part de les esferes microeconòmiques.

IV) Les *generals*, que actuen en totes les societats humanes; fonamentalment podem esmentar les dues següents:

6) La *lleï de l'estalvi de treball*.

7) La *lleï de l'increment de la productivitat del treball i de la màxima eficiència*.

C) Les *funcions econòmiques de l'estat*. Com que els principals mitjans de producció són de propietat estatal, l'estat en el socialisme no tant sols pertany al nivell superestructural sinó també a l'estructural; des d'aquest segon punt de vista, la funció econòmica de l'estat és decisiva i comprèn les següents *qüestions principals*:

a) *L'organització de l'activitat productiva i econòmica en general, a escala macroeconòmica, mitjançant la planificació del desenvolupament econòmic*: l'assignació dels recursos, l'organització de la producció, de l'eficiència productiva i de la productivitat del treball, la localització de les forces productives, la distribució del producte i de la renda, el benestar de la població, el comerç exterior, les finances, etc., etc.

b) *L'organització de la gestió microeconòmica*: en els models més centralitzats ho fa a través d'un control i d'una tutela exhaustius (direcció, organització i gestió directes, amb l'ús d'instruments i de palanques administratius) i en els models descentralitzats, amb una orientació i una vigilància parcials (influència indirecta sobre el funcionament autònom de les empreses, basat en el càlcul econòmic o *autogestió financera*, mitjançant l'ús d'instruments i palanques econòmics).

La coordinació dels dos tipus d'organitzacions als diferents nivells —econòmic, administratiu i territorial—, s'efectua per mitjà del denominat *sistema de direcció i planificació de l'economia* o *mecanisme econòmic*, és a dir, la manera com l'estat organitza i compagina els nivells macroeconòmics i els microeconòmics per tal d'assolir els principals objectius socials i econòmics. Aquest sistema o mecanisme inclou *quatre esferes* fonamentals: la *planificació*, la *gestió de les empreses*, el *sistema financer-creditici* i els *instruments d'estimulació* (els tres darrers assentats sobre el càlcul econòmic).

L'eficiència del SDES⁵ és bàsica per a aconseguir un funcionament progressivament més eficient de l'economia i de la societat socialista. Com que ha d'adaptar-se incessantment a la realitat, ha de trobar-se en un estat de continu canvi i evolució. Les diverses *reformes econòmiques* el que persegueixen és, precisament, el *perfeccionament del SDES*.

2. INTRODUCCIÓ AL SISTEMA DE DIRECCIÓ DE L'ECONOMIA SOCIALISTA

2.1. La necessitat de la direcció econòmica.

La *direcció econòmica* és una necessitat objectiva de tot tipus de societat, independentment del seu grau de desenvolupament. La societat és un organisme complex basat en el treball social dels homes. Aquest treball social agrupa els homes de certa manera per a la producció i per a la resta de les activitats econòmiques, cosa que implica l'existència d'un determinat grau de direcció econòmica.

La conjuminació dels *elements objectius* (materials) i els *subjectius* (l'home) per a assolir un fi econòmic concret, mitjançant un procés productiu determinat, pressuposa l'existència d'una direcció. Per tant, en el sistema de relacions socials a la direcció li correspon un lloc important. Les relacions de direcció existeixen tant entre col·lectivitats humanes com a l'interior de cada una d'aquestes, amb l'objectiu d'aconseguir la coordinació i una major eficiència en l'activitat humana.

L'*activitat de direcció* mostra, doncs, un *dobte aspecte*: la direcció de les coses (mitjans de producció i processos tecnològics) i la direcció dels homes i llurs relacions en la producció. Així ho expressa AFANÀSSIEV ([1978], pàg. 39): "A més del treball, activitat conscient per transformar els objectes de la naturalesa, aquest procés comprèn també els objectes sobre els quals recau el treball i els mitjans de treball. La conjuminació d'aquests elements de la producció, heterogenis per la seva essència, en un procés únic pressuposa també l'existència de govern".

Segons ACOSTA ([1982], pàg. 46) "el conjunt de les relacions de direcció en l'esfera de l'economia constitueix el *Sistema de Direcció de l'Economia*. El

5. Aquesta és l'abreviatura -que farem servir en el que segueix- de "sistema de direcció de l'economia socialista"; hi hem eliminat la paraula -i la corresponent inicial- "planificació" perquè sabem que l'esmentat sistema sempre la conté.

terme *sistema* expressa el fet que la interacció dels diferents elements que el componen, en tenir lloc com un tot organitzat, engendra noves qualitats que no posseeixen els seus elements integrants presos aïlladament" (subratllats: Ll. A.).

El *Sistema de Direcció de l'Economia (SDE)*, consegüentment, no es redueix a la simple aritmètica de la propietat de cada un dels seus elements i relacions de direcció, sinó que té els seus atributs específics. La necessitat de tractar les qüestions de la direcció econòmica com un sistema ha estat resultat del procés de desenvolupament de la divisió social del treball, de l'especialització creixent dels productors directes, del caràcter cada vegada més social de la producció i de la complexitat de les forces productives socials.

La forma més elemental de direcció econòmica —la primera que sorgí històricament— és la vinculada a les baules o anelles primàries de l'economia. L'aprofundiment de la divisió social del treball, portà ja en les albers del capitalisme a plantejar els problemes de la direcció econòmica de forma sistemàtica.

MARX ([1983], pàg. 383) formulà de les següents maneres la *necessitat de la direcció*: "Tot treball immediatament social, en comú, fet a gran escala, necessita més o menys una direcció que faci possible l'harmonia de les activitats individuals i dugui cap a les *funcions generals* que es deriven del moviment del cos productiu global, diferent del moviment dels seus òrgans independents. Un sol violinista es dirigeix ell mateix; una orquestra necessita un director".

Igualment, més tard afirmà: "El treball de supervisió i de direcció es fa necessari arreu on el procés de producció immediat adopta la forma d'un procés combinat socialment i no es presenta com a treball aïllat del productor autònom. I té una natura doble.

"D'una banda, a tots els treballs on cooperen molts individus es fa necessària la connexió i la unitat del procés en una voluntat que comanda, i en unes funcions que no afecten treballs parcials, sinó l'activitat global de tot el taller, com s'esdevé en el cas del director d'una orquestra. Aquest treball és un treball productiu que s'ha de dur a terme en qualsevol mode de producció combinat.

"D'una altra banda [...] aquest treball de supervisió sorgeix necessàriament a tots els modes de producció que es basen en l'oposició entre l'obrer com a productor immediat i el propietari dels mitjans de producció. [...]

"El treball de direcció i supervisió, en la mesura que no és cap funció particular derivada de la natura d'un treball social combinat qualsevol, sinó que sorgeix de l'oposició entre el propietari dels mitjans de producció i el propietari de la simple força de treball [...], massa sovint ha estat utilitzada com a element de justificació d'aquesta relació" (MARX [1989], pàg. 433 i 435).

De tota manera, per la seva pròpia naturalesa, una forma més desenvolupada de *direcció de l'economia* correspon al *socialisme*, en el qual és el mateix estat

qui assumeix directament la funció d'organitzador de la producció social. La direcció econòmica es transforma en l'acció dirigida pels òrgans estatals sobre els processos econòmics de la producció socialista per mitjà dels diferents col·lectius de treballadors, a fi de conjuminar-ne les activitats i obtenir la màxima eficiència.

Com que l'objectiu general del SDE consisteix en l'obtenció del màxim efecte útil amb un cert nivell d'esforços i despeses, aquest sistema ha d'atorgar coherència a les relacions de direcció, les ha d'organitzar racionalment i ha d'assegurar la major eficiència en l'ús dels recursos econòmics socials i col·lectius en el compliment dels fins inherents a la societat.

Les relacions de direcció constitueixen, doncs, una necessitat objectiva en tota mena de formació social històrica. Això no obstant, com veurem tot seguit, hem de diferenciar-les de les relacions de producció de cada societat i, alhora, vincular-les-hi.

2.2. La base econòmica i les relacions de direcció.

A.- *Les relacions de producció i les relacions de direcció.* La diferència fonamental entre tots dos tipus de relacions és que, mentre que les primeres són relacions entre els treballadors, els col·lectius i els grups socials, establertes de manera objectiva en el procés de producció social, les segones són, abans de tot, relacions entre el subjecte i l'objecte de direcció, entre dirigents (relacions de coordinació) i entre dirigents i executors (relacions de subordinació).

Per tant, a diferència de les relacions de producció, les *relacions de direcció* transcorren, en totes les seves manifestacions, en la consciència dels homes. Tanmateix, les formes i els mètodes concrets de direcció es determinen per les necessitats i les tasques engendrades en la producció, pels resultats obtinguts en el coneixement científic i per les possibilitats del seu ús pràctic. Aquestes formes i mètodes són introduïts i emprats pel sistema de direcció i per les altres institucions superestructurals.

Entre les relacions de direcció també cal incloure —a més de les de coordinació i de subordinació— les de disciplina i les d'iniciativa, com recorda ENGELS (MARX i ENGELS [s.d.], vol. 1, pàg. 616): “Voler abolir l'autoritat en la gran indústria és voler abolir la indústria mateixa [...]. [...] és absolutament necessària la cooperació d'una infinitat d'individus [...]. [...] la primera condició perquè l'empresa marxi és una voluntat dominant que resolgui totes les qüestions secundàries. [...] les condicions materials de producció i de circulació s'estenen inevitablement amb la gran indústria i amb l'agricultura i tendeixen cada cop més a eixamplar el camp d'aquesta autoritat. [...] L'autoritat i

l'autonomia són coses relatives, les esferes de les quals varien en les diverses fases del desenvolupament social"⁶.

Altrament, LENIN es manifestava sobre la necessitat de la unitat de voluntats en la indústria, com a condició del seu avanç (LENIN [1974-1978], vol. 28, pàg. 476): "[...] tota gran indústria maquinitzada, que és precisament la font material, la font productora, la base del socialisme, exigeix una *unitat de voluntat* estricta i absoluta, que dirigeixi el treball comú de centenars, milers i desenes de milers de persones. La necessitat d'això, tant des del punt de vista tècnic com de l'econòmic i de l'històric, és evident, i ha estat reconeguda sempre com una de les condicions del socialisme per tots els qui hi mediten. Ara bé, ¿com pot assegurar-se una estricta unitat de voluntat? Per la subordinació de la voluntat de milers d'homes a la d'un de sol"⁷.

B.- *Les forces productives i la direcció econòmica.* Hi ha també un vincle estret entre les relacions de direcció econòmica i el desenvolupament de les forces productives, ja que el treball del col·lectiu obrer, que es desenvolupa sota certes relacions de producció, té per objecte l'apropiació de la natura, és a dir, la creació de determinats valors d'ús. L'objecte del col·lectiu, el del màxim efecte útil amb un cert nivell de despeses, implica, a més a més, un contingut tècnic concret en la direcció, cosa que crea la possibilitat real d'assolir l'objectiu final de la direcció.

A tal efecte, és convenient tenir present el que recorda LENIN ([1974-1978], vol. 32, pàg. 462): "Tot el treball administratiu exigeix qualitats especials. Hom pot ser el millor revolucionari i propagandista i, alhora, un pèssim administrador. Però qui observa la vida real i té experiència pràctica sap que per administrar cal ser competent, cal conèixer minuciosament les condicions de la producció i la tècnica actual de la branca de la producció corresponent, i tenir certa preparació científica"⁸.

2.3. El sistema de direcció de l'economia capitalista.

Un *sistema científic de direcció de l'economia* ha d'aconseguir que l'activitat laboral dels homes es correspongui amb les exigències de les *lleis econòmiques objectives* i de les *condicions econòmiques concretes*. És aquesta la raó que

6. A "De l'autoritat", escrit entre l'octubre de 1872 i el març de 1873.

7. A "Les tasques immediates del poder soviètic", escrit entre el 13 i el 26 d'abril de 1918.

8. Al "Discurs en el III Congrés de tota Rússia dels treballadors del transport per aigua", fet el dia 15 de març de 1920.

fa que a cada mode de producció li pertoqui un SDE diferent.

El *sistema de direcció de l'economia capitalista* es caracteritza per l'*espontaneïtat* del seu mecanisme, com bé ho indicà MARX ([1989], pàg. 290): “[...] dins de la producció capitalista la proporcionalitat de les diferents branques de la producció, com a procés constant, es representa a partir de la desproporcionalitat, perquè ací el nexce de la producció global s'imposa als agents de la producció com una llei cega, i no com una llei que, entesa per llur intel·lecte associat, i així dominada, ha sotmès el procés de producció a llur control comú”.

En aquestes condicions, l'efecte dirigent s'obre pas com a tendència general entremig de les forces cegues del mercat; els homes poden adaptar llur activitat a les exigències de les lleis externes, però en pocs casos poden imposar-s'hi. Per tant, això implica que en el capitalisme no pot existir una direcció conscient global de l'economia, tot i que els instruments tècnics hi existeixen.

L'estat capitalista exerceix una influència indirecta sobre l'economia, car pot influir sobre el moviment del mercat, però no el pot posar sota el control del conjunt de la societat. L'únic que pot fer és dirigir l'economia perquè compleixi l'objectiu d'aquest mode de producció: l'obtenció de la màxima plus-vàlua possible. Això és, lògicament i bàsicament, conseqüència del caràcter privat de la propietat dels mitjans de producció.

Comptat i debatut, el SDE específic del mode de producció capitalista té com a màxim efecte útil l'obtenció del major benefici possible (o el mínim de despeses) per a un cert nivell de la producció, i tot això no es pot aplicar al conjunt de l'economia sinó a cada capitalista individual.

2.4. El sistema de direcció de l'economia socialista.

Per contra, el *sistema de direcció de l'economia socialista* (SDES) es caracteritza per la direcció conscient dels seus mecanismes. La societat, mitjançant el pla de desenvolupament econòmic i social, estableix i dirigeix conscientment el desenvolupament conjunt de la seva economia. Des d'aquest punt de vista, doncs, podem dir que *el SDES conté un element subjectiu*.

El socialisme, però, no tan sols representa el canvi d'unes lleis objectives envers el capitalisme, sinó que, a més, varia el mateix caràcter de les lleis econòmiques.

La *propietat social* dels mitjans de producció pressuposa el treball col·lectiu organitzat a escala de l'economia nacional, amb l'aparició de la *necessitat objectiva de planificació* de les “altures dominants” de l'economia, en expressió de BETTELHEIM ([1971], pàg. 218). La producció planificada i el sistema de direcció que hi va associat se subordinen al fi general –si més no tendencial-

ment— de la satisfacció de les necessitats humanes.

En expressió de MARX ([1973], pàg. 759: “[...] que l’home socialitzat, els productors associats, regulin racionalment el seu intercanvi de matèries amb la natura, el posin sota el seu control comú en comptes de deixar-se dominar per aquesta, com per un poder cec, i el portin a cap amb la menor despesa possible de forces i en les condicions més adequades i més dignes de la seva naturalesa humana”.

L’estudi del SDES va lligat al de l’*economia política del socialisme*, ja que n’és un aspecte pràctic important. Hom ha de recordar i considerar que la relació entre el sistema de direcció i les relacions de producció és un problema complex.

En el socialisme les *lleis econòmiques* funcionen parcialment per mitjà d’un control social conscient. Això significa que, conegut el caràcter objectiu (independent de la voluntat dels homes) de les lleis econòmiques —determinades per les relacions de producció—, per a operar en l’economia requereixen l’existència d’un seguit d’instruments, mecanismes, estructures organitzatives, etc., mitjançant els quals es regulen i manifesten. Aquest conjunt constitueix el SDES.

Així doncs, arribem a la conclusió que *el SDES és constituït pel conjunt de principis, mètodes, instruments, regulacions, estructures i procediments funcionals i administratius, alhora que estableix el marc organitzatiu i institucional que regeix el procés de desenvolupament econòmic, i representa un aspecte decisiu per a la consolidació i el desenvolupament de l’economia socialista.*

La regència de les lleis econòmiques pot ser positiva o negativa, en la mesura que tot aquell seguit de factors s’adeqüi o no als objectius traçats. Tanmateix, això no indica que les dites lleis siguin violables, sinó que si hom bloqueja el seu camí escaient, aleshores trobaran un altre camí no tan favorable.

Ja que és *per mitjà dels mecanismes de direcció com es manifesten les lleis econòmiques del socialisme*, els diversos instruments econòmics no són sinó la forma que prenen les diverses categories econòmiques (les de la planificació, i també les mercantils: preus, salaris, diner, etc.), cosa que els permet formar part dels mecanismes de direcció. Hem de tenir en compte que les *categories econòmiques* es defineixen com a tals pel fet de reflectir determinades relacions de producció que tenen caràcter objectiu.

De manera semblant, l’*estructura de l’economia* predetermina una certa estructura jeràrquica en els nivells de decisió, i en aquest sentit aquests nivells tenen una base objectiva. Fer desaparèixer-ne un destruiria la base objectiva de l’estructura orgànica dels nivells de decisió, es perdria la compatibilització dels objectius i dels recursos i es reduiria l’eficiència en l’ús dels mitjans econòmics.

Per tant, des d’aquest punt de vista, *el SDES conté un element objectiu* puix que, per al seu funcionament adequat, requereix que es respectin els requisits,

les lleis i les categories econòmiques que hi van implícits. D'aquesta manera, el SDES sorgeix sobre la base del sistema de relacions de producció i és determinat pel conjunt de lleis econòmiques. Hi ha, doncs, *la subordinació del SDES a les relacions de producció*, de forma que el primer es basa en les segones, però no s'hi confon.

El SDES és, per consegüent, un tot complex i planificat, destinat a la utilització de les lleis econòmiques del socialisme, edificat sobre la base objectiva de les relacions de producció. En la pràctica, aquest sistema apareix com una elaboració conscient de la societat socialista en cada etapa històrica del seu desenvolupament.

El SDES, a més a més de basar-se en les relacions de producció socialistes, ha de fer-les operacionals, ço és, aconseguir un funcionament econòmic coherent i eficient. Les decisions sobre el sistema de direcció no són independents de les relacions de producció, però tenen el seu nivell d'autonomia. Per això, *les relacions de direcció són sotmeses a l'acció dels homes en major mesura que altres relacions socials.*

Les característiques de les diferents relacions de direcció (de subordinació, coordinació, disciplina, iniciativa, etc.) comporten la necessitat d'agrupar-les d'acord amb les relacions estructurals i funcionals que manifesten en el procés de direcció de l'economia. Des d'aquest punt de vista *les relacions econòmiques es poden agrupar* de la següent manera:

- a) *relacions verticals*: exerceixen el paper determinant i garanteixen la primacia dels interessos del conjunt de la societat sobre els més particulars;
- b) *relacions horitzontals*, dins de les quals destaquen les produïdes entre les baules primàries de l'economia, en especial les empreses;
- c) *relacions respecte als treballadors*, mitjançant la combinació d'estímul materials i morals, així com llur participació en el procés de planificació i de gestió econòmiques.

El predomini correspon a les relacions verticals, tant des del punt de vista administratiu com de l'econòmic. El problema sorgeix quan aquest predomini comporta l'anul·lació pràctica dels altres dos nivells, com ha succeït sovint en el funcionament real dels països socialistes.

Les vinculacions entre aquests tres nivells es fan ben paleses en el cas de Cuba, on la Plataforma Programàtica del PCC, aprovada pel I Congrés estableix (PARTIT COMUNISTA DE CUBA [1976], a DD.AA. [1980], pàg. 76): "El sistema de direcció econòmica ha de basar-se en el reconeixement del caràcter objectiu de les lleis econòmiques del socialisme; en la necessitat de la planificació centralitzada conjuminada, ensems, amb l'autonomia de les empreses en la seva gestió econòmico-operativa; en l'existència i la utilització més eficaç de les relacions monetàrio-mercantils i de la llei del valor, fins i tot entre les

empreses estatals [...]; en el principi que les empreses, com a norma, han de reposar les seves despeses a partir dels seus ingressos i, a més, crear un excedent o plus-producte [...]; en la utilització d'una encertada combinació d'estímuls materials i morals, individuals i col·lectius; i en la retribució d'acord amb la quantitat i la qualitat del treball, principi aplicable tant als treballadors individuals, les brigades, etc., com a les mateixes empreses"⁹.

El que s'acaba d'apuntar es fonamenta en el reconeixement de la necessitat objectiva de l'existència de diferents nivells de decisió, tot i que vinculats entre si de forma complexa. Per consegüent, *el SDES* així concebut *implica una diferenciació entre la funció de planificació* (que correspon a l'estat, com a representant del conjunt de la societat) *i la d'administració* (el subjecte principal de la qual és l'empresa; aquesta funció es duu a terme principalment per mitjà del càlcul econòmic).

D'aquesta manera, els òrgans centrals s'han d'ocupar de la planificació i s'han d'alliberar de l'administració operativa dels recursos, que va a càrrec de les empreses, les quals han d'ésser controlades i estimulades per mitjà dels plans. Com ja s'ha apuntat, en la pràctica aquí hi ha hagut un dels principals problemes del funcionament del SDES, ja que els òrgans centrals han volgut immiscir-se en la gestió operativa.

D'altra banda, *el procés de direcció econòmica també té un profund aspecte polític*. En tota mena de formació social, la direcció, a més a més de ser condició indispensable del desenvolupament de les forces productives, simultàniament, en ésser subordinada a les relacions de producció, constitueix al mateix temps un mitjà per a garantir els interessos de la classe dominant i per a impulsar les relacions de producció predominants.

En el socialisme, per primer cop a la història, l'estat adopta el paper d'organitzador de la producció social. D'aquesta manera, *la influència de la superestructura és molt més directa que en altres tipus de formacions socials anteriors*; per aquest motiu la direcció planificada de l'economia socialista té un paper tan singular.

2.5. Els nivells de decisió i la informació en el SDES.

Un sistema de direcció que pretengui ésser *eficient* ha de ser coherent (que garanteixi l'equilibri objectius-recursos) i *òptim* (que asseguri els objectius al

9. El I Congrés del Partit Comunista de Cuba (celebrat el desembre de 1975) tingué una gran transcendència ja que, entre altres importants qüestions, implantà el SDPE de Cuba, el qual seguí el model dels països socialistes europeus, fonamentalment el de l'URSS.

menor cost possible). S'ha de tenir en compte, però, que cada mode de producció i cada formació social crea els seus propis criteris d'eficiència.

Tota activitat productiva comporta uns certs instruments de previsió, de direcció i de control per a aconseguir aquelles dues condicions. ¿De què depenen la coherència i l'optimització? Del flux i del caràcter de la *informació* i dels *nivells de decisió* on aquesta informació és avaluada i on es prenen les decisions.

El SDES comporta un procés de direcció entre el subjecte i l'objecte de direcció, entre dirigent i dirigit, procés que té lloc entre nivells i al si de la col·lectivitat. La determinació dels diferents nivells de direcció constitueix una de les qüestions més importants en el funcionament del sistema, de la qual depèn en gran mesura la coherència.

Els *nivells de decisió* són determinats per dos factors bàsics: l'estructura econòmica (les relacions de producció) i el caràcter de la informació (el conjunt de senyals que es fan servir en el procés de direcció i que la seva utilització determina un efecte dirigent, de manera que imposa canvis o accions al sistema).

El *procés de direcció i el d'informació* (els fluxos informatius) tenen una unitat indestructible. Sense el segon, el primer no té orientació, ja que la informació crea possibilitats d'orientació del sistema i el seu perfeccionament permet l'objectiu superior i final de la direcció, que és atènyer el millor funcionament del sistema.

La informació requerida per a la presa de decisions s'ha anat fent més complexa i, en l'actualitat, inclou diversos tipus: tècnica i tecnològica, comptable, estadística, de projecció, operativa, etc. Aquest augment i complicació de la informació és conseqüència del grau creixent de socialització de les condicions materials de la producció. No tan sols augmenten els tipus d'informació sinó que, a més, les seves formes es fan més complexes, i necessiten la creació de baules intermèdies.

L'economia socialista, per la seva pròpia naturalesa, implica un *flux d'informació* molt ampli. En aquestes condicions, la informació econòmica es transforma en normativa, reguladora i optimitzadora del conjunt del sistema econòmic. Perquè la informació pugui complir les funcions que li corresponen en el socialisme cal que hi hagi nivells adients per al seu precessament, l'anàlisi i la decisió, nivells supeditats, de tota manera, als de l'estructura socio-econòmica i a les lleis econòmiques socialistes.

Entre els *tipus d'informació*, n'hi ha de simples, aplicables a tots els nivells de decisió, encara que amb objectius diferents en cada un d'aquests (com ara: les normes tècnico-econòmiques; els índexs planificats —per exemple, les xifres de control—; i les avaluacions comparables d'una activitat específica); n'hi ha de desenvolupades, l'ús de les quals té lloc únicament als nivells més alts, de branca o del conjunt de l'economia (verbigràcia: l'avaluació integral de l'ús d'un o més

recursos productius, o l'efectivitat de noves inversions); i, finalment, les formes altament desenvolupades, la utilització de les quals té força modeladora i reguladora en els processos del conjunt de la producció social (per exemple els preus o l'avaluació de les relacions fonamentals de la reproducció ampliada socialista: acumulació/consum, inversions brutes/netes, etc.).

Per tant, cada nivell ha de comptar amb un sistema específic d'informació que li permeti assolir el màxim d'eficiència econòmica. Si el nivell superior fa servir la informació que correspon als nivells inferiors, perdrà possibilitats d'atènyer decisions coherents i òptimes, alhora que impedeix al nivell inferior realitzar la seva tasca. A fi d'evitar aquestes intromissions i contradiccions, cal definir i conèixer bé les funcions de cadascuna de les baules de direcció, des de la base fins als nivells superiors.

En la qüestió de la informació ens trobem amb una altra de les dificultats característiques dels països socialistes: ni han disposat mai de prou informació, ni de l'adequada, ni de fidedigna.

3. EL CONCEPTE DE SISTEMA DE DIRECCIÓ DE L'ECONOMIA SOCIALISTA I EL MECANISME ECONÒMIC

3.1. Introducció.

Amb l'aparició de la *propietat social dels mitjans de producció*, les relacions socialistes de producció enclouen possibilitats potencials superiors a qualssevol altres de conegudes per la humanitat. Ara bé, cal assenyalar que aquestes possibilitats potencials no es manifesten de manera espontània sinó que requereixen, per a la seva conversió en fets, el procés de direcció com a activitat conscient del subjecte econòmic.

En el SDES es mesclen, per tant, els *factors objectius* (les lleis econòmiques objectives, el nivell de desenvolupament de les forces productives i les relacions de producció existents), amb els *subjectius* (l'acció de l'home, per mitjà de determinades institucions i organismes), amb la finalitat de resoldre i de millorar les seves condicions de vida: "[...] la direcció [és] la baula on s'organitza la transformació de les exigències de les lleis objectives en activitat econòmica pràctica (POPOV [1987], pag. 15-16). Ara, però, no és sobrer recordar que cadascun d'aquests elements es relacionen entre si seguint unes regles inamovibles.

Així doncs, podem descobrir *per què cal un Sistema de Direcció de l'Economia en les condicions socialistes*. El fet d'intentar assolir, de la forma més eficaç i més ràpida possible, els objectius econòmics de la societat socialista obliga a dirigir conscientment l'economia com un tot únic, incorporant el conjunt de les forces productives d'acord amb els interessos fonamentals de la societat.

Per atènyer que la societat funcioni convenientment, cal que cada col·lectivitat laboral no actui i que no es dirigeixi independentment de la resta i del conjunt de la societat, sinó que cadascuna ha de basar-se en principis, mètodes i procediments iguals, si bé la forma d'aplicació s'ha d'adequar a les condicions específiques de cada centre.

Precisament, el SDES proporciona el mecanisme únic, per mitjà del qual hom dirigeix coordinadament tota l'economia nacional, dotant-lo de la màxima racionalitat, a fi d'aprofitar al màxim els recursos disponibles.

Per tant, la realització de les possibilitats subjacents en el sistema de les relacions de producció necessita una determinada forma d'organització del treball, la utilització de certs estímuls i l'ús de mètodes de direcció adients. Tot aquest conjunt d'elements és el que constitueix el SDES, com hem vist.

Però, únicament amb el socialisme sorgeix la possibilitat i la necessitat de la direcció científica i conscient de la societat¹⁰. Això significa conèixer les regularitats del desenvolupament social i aplicar de forma coherent i òptima les lleis objectives, de manera que hom pugui efectuar la construcció conscient de la societat socialista i la consecució dels seus objectius primordials. Sobre aquest punt tornarem al final d'aquest treball.

Malgrat que el SDES sigui un sistema més o menys centralitzat, sempre ha d'assegurar l'activa participació i la iniciativa de les baules inferiors de l'economia. En tot cas, aquest sistema mai no és una cosa fixa i immutable, sinó que per la seva pròpia naturalesa, ha de canviar i perfeccionar-se paral·lelament a la realitat.

I viceversa, com assevera YÁÑEZ ([1981], pàg. 93) "la utilització d'un determinat sistema de direcció de l'economia no és un fet aïllat, sinó un esdeveniment que incideix en tots i cada un dels factors que intervenen en la realització del procés de producció de béns materials i serveis. Conseqüentment, la seva adopció implica un profundíssim reajustament de tots aquests factors d'acord amb el sistema de direcció, i qualsevol retard en el condicionament d'un factor a les noves condicions només contribueix a dificultar el funcionament adequat del sistema en el seu conjunt".

10. Vegeu sobre aquest tema ALÒS [1989], cap. 2.

La societat socialista ha de comptar, doncs, amb un *instrument adequat* per a assolir el seu objectiu fonamental, que és satisfer les creixents necessitats materials i culturals del poble, per mitjà del desenvolupament constant, del perfeccionament de la producció social i de l'augment de la productivitat del treball. Aquest instrument no és altre que *el SDES*.

Tot plegat, el SDES té un caràcter molt general i ampli, car abraça les complexes interrelacions de l'economia nacional; no gensmenys, també es pot considerar com un subsistema dins del conjunt de l'economia socialista i de la mateixa societat socialista.

La *importància del SDES* consisteix, en essència, en el paper actiu que aconsegueix —com a element bàsic del factor subjectiu— en el perfeccionament de les relacions de producció socialistes. Més concretament, el SDES serveix per a la utilització més efectiva dels recursos, per revelar les tendències més progressives de l'economia i per ajudar a descobrir a temps les contradiccions —o qualsevol altre efecte pertorbador—, amb el fi de poder buscar-ne les solucions.

3.2. Les aportacions dels autors clàssics del marxisme.

Les qüestions relatives al SDES tenen una gran importància en l'economia política del socialisme, sobretot pel paper actiu que aquest sistema aconsegueix en el procés de perfeccionament de les relacions de producció socialistes. Per aquest motiu cal establir de forma ben determinada el concepte de SDES.

Dins de *l'aportació dels clàssics del marxisme* no hi ha, però, cap obra dedicada al tema del SDE o del mecanisme econòmic. Tot i així, en el conjunt de la seva obra, hi trobem alguns elements indicatius sobre la temàtica.

MARX a "El Capital" va fer una anàlisi detallada del SDE del capitalisme, en estudiar-ne el contingut per mitjà de les formes concretes de la realització econòmica de la propietat privada sobre els mitjans de producció. Hi ha autors que opinen que els elements del mecanisme econòmic apareixen al Llibre I de "El Capital", quan MARX analitza el salari. O, fins i tot, que n'explica els fonaments quan parla que "la competència imposa a tot capitalista individual les lleis inherents del règim capitalista de producció, com a *lleis coactives* imposades des de fora"¹¹.

Al Llibre III, hi presenta una anàlisi més detallada mitjançant l'estudi de les formes econòmiques concretes. Aquesta anàlisi ens mostra com les lleis

11. Citat a PAIXKOSVKAIA ([1987], pàg. 129).

característiques de les relacions de producció impedeixen als homes actuar en la vida econòmica, d'una o altra manera.

De tota manera *el primer que féu servir el concepte de mecanisme econòmic*, tant referint-se al capitalisme com al socialisme, *fou LENIN* quan analitzava un determinat nivell de socialització de les forces productives en les diverses formacions socials.

Així, quan parlava del nivell més elevat de la socialització del capitalisme monopolista d'estat, *utilitzà el concepte de mecanisme econòmic* en el següent context: "L'imperialisme va transformant, a poc a poc, tots els trusts en organitzacions d'aquest tipus [a l'estil d'un monopoli capitalista d'estat]. En aquells veiem aquesta mateixa burocràcia burgesa entronitzada sobre els 'simples' treballadors, aclaparats pel treball i famolencs. Però, el *mecanisme de l'administració social* ja està aquí preparat. No cal sinó enderrocar els capitalistes, destruir, amb la mà fèrria dels obrers armats, la resistència d'aquests explotadors, trencar la màquina burocràtica de l'estat modern, i tindrem davant nostre un *mecanisme d'alta perfecció tècnica*, lliure del "paràsit" i perfectament susceptible de ser posat en marxa pels mateixos obrers units" (LENIN [1960], vol. 2, pàg. 332-333)¹² (subratllats: Ll. A.).

En algunes obres dedicades a l'anàlisi de l'economia socialista també es referia al tema del mecanisme econòmic, com ara a l' "Informe al VII Congrés extraordinari del Partit Comunista (bolxevic)", en el qual subratllava la necessitat de la transformació del mecanisme econòmic estatal en un organisme econòmic que es regeixi pel pla únic (LENIN [1960], vol. 2, pàg. 606)¹³; i a la "Primera variant de l'article 'Les tasques immediates del poder soviètic'" mencionava el mecanisme econòmic, que havia de funcionar com un rellotge i que el vinculava amb la socialització real en el socialisme, quan es formen les relacions socialistes de direcció i d'organització planificada de la producció (LENIN [1974-1978], vol. 28, pàg. 434)¹⁴.

Més explícitament, LENIN ([1960], vol. 2, pàg. 606) es refereix al mecanisme econòmic en els següents termes: "L'organització de la comptabilitat, el control sobre les empreses més importants, la transformació de tot el *mecanisme econòmic* de l'estat en una sola gran màquina, en un organisme econòmic que funcioni de manera que centenars de milions de persones es regeixin per un sol pla: heus aquí la formidable tasca d'organització que caigué sobre les nostres espatlles" (subratllat: Ll. A.)¹⁵.

12. A "L'estat i la revolució", escrit entre l'agost i el setembre de 1917.

13. Pronunciat el dia 7 de març de 1918.

14. Escrit entre el 23 i el 28 de març de 1918.

15. Al "Setè Congrés extraordinari del PC(b) de Rússia", informe polític del CC del dia 7 de març de 1918.

De l'estudi de l'herència dels clàssics del marxisme, en podem extreure les següents conclusions:

1) A cada mode de producció li correspon un determinat mecanisme econòmic, basat en les relacions de producció dominants.

2) L'objectiu, els subjectes, les formes i els mètodes del SDE es determinen per les relacions de propietat i pel nivell de desenvolupament de les forces productives.

3) La interacció dels factors objectiu i subjectiu en la vida econòmica.

4) En la mesura que el sistema de relacions de producció d'una formació social es desenvolupa –ahora que conserva la seva característica principal (la forma de propietat)–, també es desplega el mecanisme econòmic amb totes les seves formes i mètodes –encara que conservant-ne els trets generals–.

5) A l'últim, el mecanisme econòmic té les seves pròpies regularitats de desenvolupament.

De fet, la categoria *mecanisme econòmic* fou introduïda en el sistema de categories de la Ciència Econòmica dels països socialistes en els anys setanta, després del XXIV Congrés del PCUS¹⁶, on fou determinat com a “conjunt de les estructures organitzatives, formes i mètodes de gestió de l'economia nacional i de les seves parts integrants”¹⁷.

En la literatura econòmica dels països socialistes existeix actualment una àmplia bibliografia sobre aquesta categoria. Els punts de vista són diversos i, fins i tot, contradictoris. El que sí que és comú a tots els autors és el reconeixement que el *mecanisme econòmic expressa un conjunt de relacions, tant econòmico-tècniques com superstructurals*.

3.3. El mecanisme d'acció de les lleis econòmiques objectives.

L'*economia socialista*, com a expressió de certes relacions de producció, és un reflex d'un conjunt de *vincles essencials*, que són¹⁸:

1) La propietat social sobre els mitjans de producció fonamentals.

2) Les relacions entre els productors en el procés econòmic es basen, parcialment, en la cooperació i la utilització comuna dels mitjans disponibles.

3) Els processos de producció fonamentals són dirigits per l'estat.

4) La quota de producte que correspon a cada individu i grup s'estableix

16. Celebrat l'any 1970.

17. Citat per PALXKOSVKAIA [1987], pàg. 127.

18. Per a una ampliació i matisació d'aquesta temàtica, consulteu ALÒS [1990], pàg. 118-128 i ALÒS [1988], pàg. 11-12.

segons la seva aportació o segons criteris socials.

Tots aquests vincles defineixen el caràcter de les relacions fonamentals de producció i, per tant, els elements bàsics per al funcionament de l'economia socialista. Aquesta es concentra sobretot en mans de l'estat, el qual té un centre dirigent i planificador que permet assumir les principals decisions econòmiques, i que coordina i harmonitza tot el complex econòmic de la societat.

Ara bé, la possibilitat d'implantar les relacions socialistes en l'economia i de desenvolupar una direcció centralitzada no succeeix per simple voluntat, sinó que aquests objectius només poden aconseguir-se amb l'observança escaient i el correcte compliment de les lleis econòmiques.

En el marc de la societat socialista és indispensable el tractament dels processos econòmics, ço és, el conjunt d'activitats humanes que regularment s'observen amb caràcter objectiu i específic. Les relacions econòmiques que es repeteixen constantment entre els diferents elements del procés econòmic de la societat són les *lleis econòmiques*, que regulen l'activitat de la societat de conformitat amb la manera d'exercir-ne l'acció en l'economia. El funcionament de l'economia socialista s'ha de fonamentar, doncs, en la utilització conscient del sistema de lleis econòmiques objectives.

Sabem que els *factors objectius* són aquells processos, fèndems i relacions que existeixen independentment de la consciència dels homes. Aquest és el cas de les condicions econòmiques i de les lleis econòmiques, les quals determinen, en definitiva, els objectius dels homes i de la direcció. Quan les lleis no poden ser utilitzades pels homes, llavors s'hi imposen i actuen lliurement.

Sota les relacions de producció socialistes existeix entre *les lleis econòmiques* una interacció i una interdependència en el seu funcionament regulador que les fa accionar com un *sistema integral*, com un *mecanisme*.

En el cas del socialisme, les possibilitats del *factor subjectiu* adquireixen un nou significat, i es manifesten mitjançant diferents *aspectes*:

1) Les lleis econòmiques objectives no necessàriament actuen lliurement, car és possible conèixer i revelar —almenys en bona mesura— les tendències del desenvolupament social així com dirigir-lo en correspondència amb aquestes lleis.

2) La unitat dels processos polítics, econòmics i socials ofereix la possibilitat de mobilitzar els recursos en interès de la societat, tot i que sigui de forma parcial.

3) És factible d'efectuar un càlcul aproximat de les possibilitats objectives i, d'acord amb aquestes, organitzar les forces socials; això permet elaborar una política econòmica orientada a mantenir la unitat de tot el sistema, així com el desenvolupament proporcional i planificat de cada una de les seves esferes i branques.

En el socialisme, doncs, el desenvolupament econòmic i social es realitza, si més no parcialment, de manera *conscient i planificada*. El factor subjectiu té força sentit, en aconseguir el perfeccionament d'aquest mecanisme.

En la direcció de l'economia socialista adquireix particular importància delimitar amb exactitud *dos aspectes fonamentals* que, tot i que es troben estretament vinculats, han de diferenciar-se: el mecanisme d'acció de les lleis econòmiques objectives i el mecanisme econòmic de llur utilització. En el present apartat veurem el primer aspecte, i deixarem el segon i la relació entre tots dos per al pròxim.

Parlem del *mecanisme d'acció de les lleis econòmiques objectives* des del moment que sabem que aquestes lleis funcionen en tota formació social d'una manera conjunta, integral. Ara bé, tot i que les lleis econòmiques no existeixen fora de les relacions econòmiques entre els homes, tanmateix això no significa que perdin el seu caràcter objectiu, ja que sempre actuen independentment de la voluntat i de la consciència dels homes, i expressen les relacions essencials, estables i de causa-efecte que s'estableixen en tot procés econòmic (de producció, distribució, intercanvi —si n'hi ha— i de consum dels béns materials).

Per tant, els objectius que els homes es proposen i el caràcter de la seva activitat són condicionats objectivament per les condicions de llur vida, pel nivell de desenvolupament de les forces productives i pel caràcter de les relacions de producció.

En analitzar el caràcter de les lleis econòmiques objectives del socialisme hi pot haver dos tipus d'*enfocaments erronis*, com a conseqüència de la possible utilització d'aquestes lleis en la societat socialista.

a) El primer fóra el de pensar que les lleis, per mitjà de les quals es desenvolupa la societat socialista, són creades directament per l'estat. Ací hi hauria una confusió entre les lleis jurídiques —emeses per l'estat socialista— i les lleis econòmiques.

b) El segon és considerar que les resolucions, les instruccions, etc., emanades dels organismes superiors, en relació amb els inferiors, són incloses dins de l'aspecte objectiu. Ara, hi hauria una confusió entre l'obligatorietat de compliment i els aspectes objectius de la direcció, la qual cosa és inacceptable.

En realitat, les formes de direcció es palesen, en primer lloc, en la consciència dels homes, i depenen del grau de coneixement científic i de l'experiència dels òrgans i dels individus encarregats de dirigir. Aquest és el cas de les funcions dels òrgans de direcció i dels seus dirigents en planificar, organitzar, coordinar, regular i controlar la producció. *El mecanisme d'acció de les lleis econòmiques no depèn de factors externs sinó de les relacions de producció, que es regeixen per les lleis econòmiques.*

Igualment, les formes econòmiques mitjançant les quals es manifesten les

lleis econòmiques constitueixen elements necessaris en el mecanisme d'acció d'aquestes lleis¹⁹.

D'altra banda, només pot funcionar un mecanisme si hi actuen i hi influeixen determinades forces. En la vida econòmica, *les forces motrius que donen impuls a l'acció de les lleis econòmiques són les necessitats i els interessos econòmics*. Fora de les relacions socials no hi ha necessitats ni interessos.

3.4. El mecanisme d'utilització de les lleis econòmiques objectives.

Com afirmen VILARIÑO i DOMENECH ([1988], pàg. 12), “[...] per a determinar el paper del sistema de direcció econòmica no n'hi ha prou amb l'anàlisi de les característiques, exigències i condicions d'acció del sistema de lleis econòmiques del socialisme (mecanisme d'acció), sinó que cal descobrir com emprar conscientment aquestes lleis (mecanisme d'utilització) per dur a la pràctica els objectius preestablerts. Això significa l'anàlisi de les relacions de producció des d'un altre pla, ço és, a partir de la regulació conscient que ha d'exercir el subjecte de direcció sobre els processos econòmics, de forma que hom asseguri, per a cada etapa de desenvolupament d'aquestes relacions, la intervinculació que ha d'existir entre els diferents elements que hi participen, les direccions i els objectius traçats, i els mitjans per a la seva consecució. Cosa que significa, en altres paraules, que en el socialisme són els mateixos homes, sobre la base del coneixement de l'acció de les lleis econòmiques objectives, els qui han de crear condicions per al seu ús efectiu, tot establint conscientment el mode d'organització de la producció social, i dirigint aquest procés” (subratllat: Ll. A.).

El socialisme té la necessitat i la possibilitat d'assimilar l'aspecte objectiu de les lleis econòmiques, la realització real de les quals s'expressa mitjançant la interacció de l'objectiu i del subjectiu, cosa que constitueix *el mecanisme d'utilització de les lleis econòmiques objectives*. El problema consisteix a revelar com, per mitjà de l'essència objectiva de les lleis econòmiques, es realitza l'activitat conscient dels homes.

S'ha de determinar, doncs, el caràcter sistemàtic en l'actuació de les lleis econòmiques i d'investigar quin serà l'aparell conscient que subjectivament elabora la societat socialista per desenvolupar la seva economia. Hem d'analitzar, per tant, la interacció entre el factor social (subjectiu) i el material (objectiu), com a categories que defineixen el mecanisme de direcció de l'economia

19. Per exemple, la llei del valor es mostra per mitjà de categories com ara el preu, el guany, el cost, etc.

socialista.

En paraules de GÁRCIGA ([1986], pàg. 32): “*El mecanisme d'acció de les lleis econòmiques constitueix la base objectiva del mecanisme de la seva utilització. Precisament en el mecanisme d'utilització té lloc la interrelació dialèctica de les condicions objectives i del factor subjectiu*” (subratllat: Ll. A.).

Partirem de la consideració inicial del *mecanisme d'utilització de les lleis econòmiques del socialisme com la forma subjectiva d'utilització de les lleis econòmiques objectives en l'activitat pràctica*. Es tracta, doncs, d'una categoria econòmica bàsica que pel seu contingut és molt complexa, multifacètica i integral. La tractarem de perfilar més en les pròximes línies.

Si tenim en compte els vincles directes o indirectes amb les forces productives, en el *sistema de relacions de producció* hom pot distingir *dos grans blocs*:

a) *Les relacions sòcio-econòmiques*, que caracteritzen la naturalesa social de tot el sistema de relacions de producció, que van vinculades directament amb la propietat dels mitjans de producció i amb la forma social de l'apropiació de l'excedent.

b) *Les relacions econòmico-organitzatives*, engendrades pel desenvolupament de les forces productives, que caracteritzen l'organització del treball social i el nivell de socialització de la producció; el seu contingut és determinat per les relacions sòcio-econòmiques imperants.

En el socialisme, la significació de la delimitació dels dos blocs s'amplia respecte a altres formacions socials. L'organització planificada de la producció social no té sentit si no es creen les relacions econòmico-organitzatives corresponents, que permetin el desenvolupament de les forces productives, ja que són aquestes relacions les vinculades al mode d'organització de la producció.

Tant un tipus com l'altre de les relacions de producció són objecte d'acció conscient per part de la societat socialista. Tanmateix, les econòmico-organitzatives constitueixen les formes més concretes i més superficials del moviment de l'economia, de la forma de la producció. Van vinculades a l'activitat pràctica dels homes en la producció, als interessos econòmics i als mètodes de direcció de l'economia, als quals serveixen de substrat.

Les relacions econòmico-organitzatives concretament inclouen: a) les relacions que es formen en l'organització del treball social (les relacions concretes d'organització de l'economia i la determinació de les anelles o baules productives: empreses, etc.); b) les relacions entre les diverses baules productives (les formes concretes de vincles econòmics entre empreses i/o altres baules, la circulació dels mitjans de producció i dels mitjans de consum, i les relacions financeru-creditícies); c) les relacions formades en el procés de direcció planificada de l'economia i en la utilització d'instruments i de palanques d'acció directa sobre els agents de la producció, amb l'ajuda dels quals s'assegura la

conjuminació dels interessos econòmics i l'estimulació de l'activitat econòmica.

Doncs bé, *l'estudi del mecanisme d'acció de les lleis econòmiques va vinculat amb el de les relacions sòcio-econòmiques*, ja que es tracta d'investigar l'essència profunda de les relacions de producció, el condicionament històrico-concret de la seva acció i les particularitats de la seva acció en forma de sistema. La categoria mecanisme d'acció *emfasitza el caràcter objectiu del sistema de lleis* de les relacions de producció i dels interessos econòmics, sense els quals la ciència econòmica mancaria de sentit.

Per contra, *l'estudi del mecanisme d'utilització de les lleis econòmiques s'orienta principalment cap a les relacions econòmico-organitzatives*. Si bé en el socialisme el coneixement del mecanisme d'acció (objectiu) de les lleis econòmiques és condició necessària per al seu ús efectiu, això no és suficient, sinó que cal, a més a més, la creació de condicions per organitzar en la pràctica l'activitat de la societat per a l'ús d'aquestes lleis, per organitzar l'acció de les forces socials que hi participen, que és la feina de la categoria *mecanisme d'utilització* (subjectiu), com a pas que aproxima a la superfície econòmica les relacions socials de producció.

L'organització d'aquesta activitat comença per la determinació, per part de la societat, dels objectius del desenvolupament econòmic i dels mitjans i les vies per aconseguir-lo. El plantejament d'aquests objectius és una prerrogativa de la direcció política, i es materialitzen en la política econòmica. Per tant, *l'eficàcia de la política econòmica* depèn tant del grau de coneixement de les lleis econòmiques del desenvolupament de la societat (mecanisme d'acció), com de la capacitat que tinguin els homes per assegurar-ne, de forma integral, la realització en la pràctica (mecanisme d'utilització).

En destacar *la importància del factor subjectiu*, la categoria mecanisme d'utilització de les lleis econòmiques del socialisme revela el significat de la funció pràctica de l'economia política del socialisme, que expressa *els tres elements clau del procés de direcció de l'economia* com un tot únic:

- 1) la necessitat del coneixement de les característiques i les particularitats de l'acció del sistema de lleis econòmiques, i de les condicions històrico-concretes en què té lloc (*mecanisme d'acció*);
- 2) la determinació, sobre la base d'aquest coneixement, dels objectius fonamentals de la *política econòmica* i de les tasques i direccions principals del desenvolupament econòmic;
- 3) la determinació del conjunt de formes i de mètodes que permetin realitzar aquesta direcció conscient, tot assegurant la unitat entre el mode específic d'organització de la producció amb els objectius i direccions principals del desenvolupament econòmic (*mecanisme d'utilització*).

3.5. El concepte del SDES com a mecanisme econòmic.

Com acabem de veure, la principal significació del mecanisme d'utilització de les lleis econòmiques consisteix a regular l'esfera d'acció de les lleis econòmiques, a excloure manifestacions no desitjades i a enfortir les tendències de desenvolupament d'acord amb els interessos de la societat.

D'acord amb GÁRCIGA ([1986], pàg. 32), *“el mecanisme econòmic de la societat socialista es basa en la utilització conscient de les lleis econòmiques; per això en la seva base és objectiu. Per altra part, en la seva formació i funcionament és subjectiu, ja que depèn de l'activitat conscient dels homes. Per tant, el mecanisme econòmic és constituït per la correlació de l'objectiu i del subjectiu en el procés de direcció. Per aquest motiu, el mecanisme econòmic i el mecanisme d'utilització de les lleis econòmiques en les condicions del socialisme no són dos mecanismes diferents, sinó dos termes diferents d'expressió d'un mateix procés.*

“El mecanisme econòmic abraça el sistema de formes econòmiques i jurídiques i els principals mètodes de direcció utilitzats en el procés de la direcció planificada de la reproducció ampliada socialista” (subratllats: Ll. A.).

GARCÍA VALDÉS ([1983], pàg. 5-6) es troba en una posició molt semblant a la de GÁRCIGA, però encara afirma alguna cosa més: *“En el socialisme també existeix la contradicció entre les relacions de producció i les forces productives, però [...] la propietat social exigeix i possibilita el perfeccionament constant de les relacions de producció en correspondència amb les exigències emanades del desenvolupament de les forces productives. És, precisament, aquest perfeccionament ininterromput de les relacions de producció, per mitjà del mecanisme d'utilització de les lleis, el que possibilita el desenvolupament inescapable de les forces productives. La mateixa utilització de les lleis econòmiques no és sinó el perfeccionament orientat de les relacions de producció.*

“En això rau, de primer antuvi, el lloc i el paper de la utilització de les lleis econòmiques del socialisme, i d'això s'infereix la importància del mecanisme econòmic.

“[...] amb la finalitat de destacar allò que és essencial del mecanisme econòmic, considerarem que el sistema de direcció [econòmica] és el mecanisme d'utilització de les lleis [econòmiques] a escala de tota la societat i en el seu interès” (subratllats: Ll. A.).

Com a mode específic d'organització de la producció social, el mecanisme econòmic expressa el vincle entre les forces productives i les relacions de producció socialistes de propietat, possessió i apropiació, que ha d'assegurar la materialització de les relacions de producció i del sistema d'interessos econò-

mics. En aquest sentit, *el mecanisme econòmic sintetitza la relació dialèctica que existeix entre el subjecte social i l'acció de les lleis econòmiques objectives, i constitueix el contingut principal del SDES.*

Com ja hem vist –sobretot a l'apartat 2.4.–, el SDES, com a fenomen de la pràctica social, concreta la relació entre el subjecte social i l'acció objectiva de les lleis econòmiques. El SDES uneix les necessàries relacions econòmiques que s'estableixen objectivament entre els diversos components del subjecte social (que expressen la voluntat, si més no parcialment, de la societat, manifestada en les seves decisions econòmiques) i les relacions superestructurals per a la realització d'aquelles. Com a forma més concreta i superficial –per mitjà de la qual s'efectua el procés de direcció de la producció social–, el SDES *constitueix el vincle entre la base i la superestructura de la formació social socialista*, i crea les condicions propícies perquè l'acció de les lleis econòmiques s'estengui a totes les esferes de la vida social.

Així doncs, *parlar del Mecanisme Econòmic (o mecanisme d'utilització de les lleis econòmiques objectives) o del SDES és el mateix*, i així ho considerem en aquest treball. Aquesta categoria engloba el conjunt de relacions de producció socialistes i vincula el sistema de lleis econòmiques del socialisme (d'acord amb la llei econòmica fonamental) i tot el conjunt de categories econòmiques socialistes, de manera que el mecanisme econòmic o SDES té un caràcter sistemàtic i integral, perquè vincula els diferents nivells d'interessos de la societat (individuals, col·lectius i socials) i els combina de forma harmònica.

És important *la correlació entre els factors objectius i subjectius*, la interacció dels quals constitueix les parts integrants del mecanisme d'utilització de les lleis econòmiques objectives del socialisme. Els factors subjectius socials no poden modificar l'acció ni les formes de manifestació de les lleis econòmiques; però, només per mitjà dels factors subjectius es realitzen les relacions de producció que actuen d'acord amb les lleis econòmiques objectives.

Per tant, mitjançant la pràctica conscient s'aprecia l'acció i la utilització de les lleis econòmiques. “La consciència de l'home no solament reflecteix el món objectiu, sinó que el crea” (LENIN [1974-1978], vol. 42, pàg. 200)²⁰. Això subratlla el paper tant important que té la pràctica humana en la transformació conscient dels fenòmens objectius i la seva adequació constant a les necessitats socials.

Per això, *els mecanismes d'acció i d'utilització de les lleis econòmiques*, tot i que tenen aspectes comuns, *no són la mateixa cosa*. De fet, el mecanisme d'utilització, que elabora l'home subjectivament per aprofitar les esmentades

20. Als “Quaderns filosòfics”, a l'apartat dedicat al “Resum del llibre de Hegel ‘Ciència de la Lògica’”, escrit el set.-des. de 1914.

lleis, mai no s'ajusta exactament al mecanisme d'acció; aquest és més dinàmic i aquell—per mitjà de la pràctica (el perfeccionament del mecanisme econòmic)— intenta acostar-s'hi al màxim.

La consideració del mecanisme econòmic com la forma conscient d'influir sobre l'economia implica que és un sistema en *continu canvi i procés*. Les lleis econòmiques imposen contínuament als homes noves exigències; aquests reaccionen elaborant diferents formes conscients de respondre-hi mitjançant la seva activitat pràctica, per la qual cosa el mecanisme econòmic es presta a ésser modificat constantment, segons els coneixements que l'home va adquirint i la seva aplicació conseqüent al progrés social.

“La propietat defineix l'estructura sòcio-econòmica de la societat; el mecanisme de gestió conforma el mode d'organització de la producció social, caracteritza la gestió econòmica de la societat. El mecanisme de gestió decideix, en bona mesura, l'eficàcia i els resultats de la producció, el volum de béns i serveis produïts” (ABALKIN [1973], pàg. 13).

Com que *el mecanisme econòmic inclou tant elements de la base econòmica* (en sentit ampli) *com de la superestructura social, constitueix una mena de nivell intermedi entre totes dues*, i regeix per a tota la societat. *El mecanisme econòmic únicament serà correcte* si esdevé la forma específica d'adaptació entre les relacions de producció i el nivell de desenvolupament de les forces productives, si estableix, en fi, els vincles corresponents entre les necessitats i les possibilitats reals de la societat.

Finalment, quan hom parla de les *reformes econòmiques*, s'ha de tenir en compte que aquestes no són sinó les formes d'adequació del SDES (el perfeccionament del mecanisme econòmic) a les noves i canviants condicions del socialisme, per la qual cosa no representen fenòmens a curt termini ni acabats, sinó uns processos dinàmics d'avenç constant dels mètodes de direcció. El *perfeccionament del SDES* implica, doncs, la realització d'un profund estudi de les lleis econòmiques del socialisme i el seu aprofitament eficient en la pràctica.

3.6. Les dues vessants del SDES com a mecanisme econòmic.

Acabem d'exposar quin és el concepte de SDES o Mecanisme Econòmic que acceptarem en el present treball. No és sobrer, com a resum però, dedicar unes línies a conèixer les *dues vessants* que aquest concepte conté.

Totes dues són incloses—molt sintèticament—en la següent definició d'HERNÁNDEZ HERNÁNDEZ i NIKOLENKOV ([1985], pàg. 61-62): “El Mecanisme Econòmic de la societat socialista és el conjunt de formes i mètodes de l'activitat econòmica organitzativa. És la influència conscient sobre el procés de

la producció basat en la utilització conscient del sistema de lleis econòmiques del socialisme". La primera frase correspon a la segona vessant i la segona frase, a la primera.

A.- *El mecanisme econòmic o SDES com a unió dels factors objectius i subjectius.* L'aspecte comú característic d'aquesta vessant és la de concebre el mecanisme econòmic com la forma subjectiva d'utilització de les lleis econòmiques en la pràctica, com la forma conscient de manifestació i d'utilització de les relacions de producció.

Per tant, inclouem en aquesta primera vessant totes aquelles definicions del mecanisme econòmic que insisteixen en aquests punts, com ara les que hem presentat a l'apartat anterior (3.5.).

B.- *El mecanisme econòmic o SDES en la seva perspectiva funcional.* Es tracta d'una segona vessant correcta, però incompleta, puix conté els elements i les funcions del mecanisme econòmic, però no la interconnexió entre el factor objectiu i el subjectiu.

Són definicions característiques d'aquest enfocament les citades a l'apartat 2.4., així com la dels "Lineaments econòmics i socials per al quinquenni 1981-1985", aprovats al II Congrés del PCC²¹ (PARTIT COMUNISTA DE CUBA [1981], pàg. 238), on s'afirma que: "El SDPE constitueix un complex de mesures de direcció i organitzatives, d'índole global, els aspectes essencials de les quals s'expressen més acabadament en la planificació i en el caràcter de l'empresa socialista".

I una altra definició en la mateixa línia és la de VARLÀMOV ([1985], pàg. 46): "És un conjunt de funcions de direcció –pronòstic, planificació, organització i regulació de l'economia nacional– orientades a aconseguir el màxim rendiment del treball i el més elevat nivell en l'organització de la comptabilitat i el control; de mètodes d'influència econòmics, organitzatius, educacionals i administratius; de mitjans d'estímul material i moral; d'instruments de formació de preus; de mètodes de realització dels principis i els objectius de l'economia socialista".

4. CARACTERÍSTIQUES DEL SDES COM A MECANISME ECONÒMIC

Les principals característiques del SDES les podem englobar molt breument en els dos següents apartats.

21. Celebrat el desembre del 1980.

A.- *L'estructura del mecanisme econòmic conté tres grans blocs, amb els subsistemes i baules corresponents.*

1r) *Les relacions sòcio-econòmiques del desenvolupament de les forces productives, que inclouen les divisions social i tècnica del treball.*

2n) *Les relacions econòmico-organitzatives de les relacions de producció. Hi són incloses: la direcció, l'organització, la planificació, l'estimulació i l'emulació. Aquí resideix la fonamentació i les possibilitats de perfeccionament del sistema, així com les formes conscients (mètodes, palanques i estímuls) que la societat elabora per influir sobre l'activitat econòmica i per garantir el desenvolupament òptim de l'economia.*

3r) *Els elements de la superestructura vinculats a les relacions de producció, com ara el dret econòmic (la regulació jurídica que exerceix l'estat socialista sobre l'economia). Per mitjà de l'aplicació de les lleis jurídiques l'estat s'incorpora al mecanisme econòmic i als mètodes de direcció i planificació.*

B.- *Els trets característics del SDES com a mecanisme econòmic són els següents:*

1) *Constitueix un sistema i no un simple conjunt de mesures. Això significa que entre els diferents elements del SDES existeix una relació orgànica, que no pot funcionar un element sense els altres. Nogensmenys, la importància dels components no és igual, car alguns són més rellevants per al funcionament i el desenvolupament de tot el mecanisme, i determinen les tasques dels altres.*

2) *El mecanisme de funcionament de l'economia nacional reflecteix els processos objectius del socialisme i de les seves lleis econòmiques. No es pot crear de forma arbitrària i sense tenir en consideració la realitat objectiva. És creat per les persones i, en aquest sentit, pot revelar més o menys exactament la realitat objectiva. La fidelitat a la realitat s'aconsegueix amb la pràctica, si hi ha correspondència amb les exigències del desenvolupament social, i segons la influència que hi exerceix. Per tant, el mecanisme econòmic és el reflex subjectiu de la realitat objectiva, és el mecanisme de direcció, mitjançant el qual l'estat dirigeix l'economia segons les exigències de les lleis econòmiques.*

3) *El mecanisme econòmic no és estàtic, creat d'un cop i per sempre. L'estructura i la importància dels seus elements canvia juntament amb el desenvolupament de la producció social i de la societat socialista. "El mecanisme econòmic és l'esfera més dinàmica de les relacions socialistes de producció" (OLÈNIK i GÓMEZ [1985], pàg. 176).*

4) *Els seus elements fonamentals són subsistemes, i cada un té una relativa independència, que no nega, és clar, l'existència del sistema com un tot. Fonamentalment hi ha quatre subsistemes: la planificació, la gestió de les empreses, l'estimulació i el sistema financer-creditici (els tres darrers regulats pel càlcul econòmic).*

Tal com indiquen CODINA i FERNÁNDEZ NÚÑEZ ([1982], pàg. 25), “en el SDPE es destaca el caràcter rector de la planificació, com a element central que integra les múltiples relacions que s'estableixen en l'economia socialista, tot orientant la direcció del seu moviment”. Per consegüent, *la planificació és la baula principal*, que abraça –amb més o menys intensitat– tots els processos socio-econòmics.

Endemés, *l'empresa és l'element primari* “la base del complex sistema de relacions de producció de l'economia nacional, i es caracteritza per posseir unitat tècnico-econòmica interna i objectiva del procés de producció, unitat territorial i una independència relativa en la seva gestió econòmico-operativa” (DÍAZ VÁZQUEZ [1984], pàg. 87). En conseqüència, l'empresa és la baula primària, el funcionament de la qual s'assenta sobre l'ús del càlcul econòmic.

El *càlcul econòmic* en el socialisme és una categoria econòmica que reflecteix el sistema de relacions de producció socialistes (resultat de l'existència de la llei del valor i de les categories mercantils) i, alhora, és el conjunt de mètodes i de modes de direcció econòmica i un element de la política econòmica, és a dir, un mitjà de realització de les lleis econòmiques del socialisme. Comporta el reforçament i l'ampliació de l'autonomia econòmico-operativa de les empreses, de manera que aquestes han d'autofinçar-se i obtenir un excedent net, ensems que han de prendre les decisions pel que fa al propi funcionament²².

El càlcul econòmic és una de les dues anelles fonamentals del SDES, juntament amb la planificació. El reforçament del càlcul econòmic té lloc a partir de l'inici del creixement intensiu de la societat socialista, i més encara si tenim en compte les condicions històriques del desenvolupament socialista, dins d'un món caracteritzat per l'existència d'un únic sistema econòmic mundial, el capitalista²³.

5) Finalment, *el grau de centralització/descentralització* assolit per cada formació social socialista depèn, en especial, del grau de desenvolupament de les forces productives i llur correspondència amb les relacions de producció²⁴.

22. Per a una ampliació d'aquesta temàtica, consulteu ALÒS [1989], cap. 5.

23. Vegeu ALÒS [1988], pàg. 9-10.

24. Sobre la necessitat del grau escaient de centralització/descentralització, i la menor/major existència de categories mercantils, en l'evolució històrica, vegeu ALÒS [1988], pàg. 38-39.

5. CONCLUSIONS

En el *funcionament del socialisme* —dels diferents països socialistes— en la realitat, hi ha diversos elements que hi juguen un paper destacat. Fonamentalment podem parlar de *dos grans blocs d'elements*: els externs i els interns.

Els *elements externs* són, sota el nostre punt de vista, els principals (igual que succeeix amb les formacions socials capitalistes perifèriques) i, sintèticament, acaben de ser anunciats quan hem parlat de “[...] les condicions històriques del desenvolupament socialista, dins d'un món caracteritzat per l'existència d'un únic sistema econòmic mundial, el capitalista”. Aquest sistema és encapçalat per un grup reduït de formacions socials —que constitueixen el centre del sistema—, les quals gaudeixen d'una estimable força (econòmica, tècnica, política, cultural, etc.) i poden imposar amb facilitat les seves condicions a la resta de formacions socials, ja siguin les capitalistes perifèriques o les socialistes²⁵.

Els *elements interns* inclouen diferents aspectes, entre els quals podem destacar, sense ànims d'exhaustivitat:

1) *Les condicions històriques* de l'aparició dels països socialistes:

a) *econòmiques*: es tractava de països amb un baix nivell de desenvolupament de les forces productives (llevat d'alguna excepció) quan esdevingueren socialistes;

b) *polítiques*: aquests països no havien experimentat amb anterioritat, en general, formes democràtiques pel que fa a la constitució de la societat civil i de l'estat, cosa que ha facilitat el desenvolupament del burocratisme i la manca de certes llibertats;

c) *sòcio-polítiques*: generalment, la relativa inexistència d'estructures econòmiques capitalistes abans del pas al socialisme, implicaren la poca rellevància de les classes socials corresponents al mode de producció capitalista, la qual cosa té una elevada importància en el que es refereix, d'una banda, a la poc nombrosa classe obrera assalariada i, d'una altra, a la gran quantitat de pagesos, sobretot de petits i de mitjans ;

d) *culturals*: el baix nivell cultural d'àmplies capes socials també foren una rêmora per a la implantació de les relacions de producció socialistes en bones condicions²⁶.

25. Una breu ampliació d'aquesta temàtica es pot obtenir a ALÒS: [1988], pàg. 9-10 i [1990], pàg. 128-129.

26. Vegeu la nota precedent.

2) El SDES adoptat i el seu perfeccionament/no-perfeccionament. Aquest és el tema que aquí ens interessa i al qual dedicarem els darrers paràgrafs del present treball.

L'estudi del SDES –tant respecte al mecanisme d'acció de les lleis econòmiques com al mecanisme de la seva utilització– és un tema pràcticament ignorat als països capitalistes, almenys fins ara.

De fet, sobre aquest tema sí que s'han efectuat algunes aportacions, però sols han tingut una relació indirecta amb el SDES. Tot i així, les considerem insuficients per a bastir una explicació de les causes que han conduït al fracàs, a hores d'ara, de la via del "socialisme real", des de la vessant dels elements interns.

L'argument més utilitzat és aquell segons el qual, per a molts autors, el model d'acumulació adoptat a les formacions socials socialistes (el model stalinista: molt centralitzat i basat en el predomini de la secció I sobre la II) no ha estat el més adequat a les condicions internes, o bé de tots els països socialistes, o bé –si més no– dels més industrialitzats. Això ha menat a situacions de malbaratament de recursos, de burocràcia i ineficiència, d'abandó de les categories mercantils i de la llei del valor; a una informació deficient que ha dificultat el coneixement de l'estat de l'economia i del seu control; a l'excessiva tutela dels nivells superiors sobre els inferiors; a la falta d'estímul per a l'obtenció d'una producció diversificada i de qualitat; etc.²⁷

La qüestió que aquí ens plantejem és que si el SDES emprat en un país socialista fos el correcte, llavors aquests problemes esmentats desapareixerien, ja que tots són conseqüència d'un funcionament incorrecte del SDES. Aleshores, cal conèixer els motius que han implicat que els diversos SDES aplicats als països socialistes hagin estat deficientes en si mateixos, per causes internes dels mecanismes econòmics incorporats.

Tot seguit exposarem algunes *breus reflexions* –susceptibles de ser amplia- des en el futur– que tenen per objectiu poder respondre la dita qüestió, i aportar-hi una certa diagnosi.

1r) El SDES es basa en el coneixement del *mecanisme d'acció de les lleis econòmiques objectives del socialisme*. Doncs bé, pensem que el sistema de lleis econòmiques socialistes no es coneix amb prou nitidesa, ja que, d'una part, el socialisme és una fase de transició, però cal saber el punt exacte en què es troba cada país en cada moment, per tenir una idea prou clara de quin és l'estat d'aquest sistema; d'una altra, els països socialistes conviuen amb d'altres –tot

27. D'algunes d'aquestes insuficiències i deficiències ja ens n'hem fet ressò a les pàgines anteriors.

i que sigui indirectament— en el sistema capitalista mundial, cosa que provoca perturbacions en l'esmentat sistema de lleis, la qual cosa obliga a descobrir-les, a analitzar-les i a esbrinar el seu funcionament en forma de sistema.

I cal insistir en aquest punt, perquè l'adopció d'un mecanisme econòmic que no reflecteixi de forma correcta el mecanisme d'acció de les lleis socialistes és abocat —a termini més curt o termini a més llarg— al fracàs. Això significa, com ja hem afirmat *supra*, que cal arribar a conèixer, amb la màxima exactitud, les regularitats del desenvolupament social, per poder aplicar així, de forma coherent i òptima, les lleis objectives, per dur a terme la construcció conscient de la societat socialista i la consecució dels seus objectius primordials.

2n) En relació amb el que s'acaba de formular, s'han de prendre les mesures escaients perquè els aspectes formals de les *relacions de producció* (la propietat i la possessió dels mitjans de producció, i l'apropiació de l'excedent)²⁸ s'adiguin amb els aspectes efectius i tècnics i, consegüentment, amb les lleis econòmiques, de manera que hi hagi els vincles imprescindibles entre les necessitats i les possibilitats reals en cada fase històrica, fins a comprovar que hi ha un efectiu i real *desenvolupament de les forces productives*.

Per això, estem d'acord amb ABALKIN ([1987], pàg. 158-159) en declarar que “quan sorgeixen determinats processos negatius com, per exemple, l'afebliment de la disciplina laboral, la incúria, la pèrdua del sentit de responsabilitat [...] les seves arrels cal cercar-les en la imperfecció de les formes de la realització econòmica de la propietat social i en la desavinença dels interessos”.

3r) El *perfeccionament del SDES*, per mitjà de diferents *reformes econòmiques*, s'ha de realitzar de manera contínua i, com indica ABALKIN ([1987], pàg. 146-147, “és important que [...] [el SDES] s'orienti al múltiple desenvolupament de tot allò que contribueix a accelerar el progrés científic-tècnic, elevar l'eficiència i assolir òptims resultats finals. I, al contrari, cal renunciar amb decisió a totes les formes, mètodes i solucions (independentment de l'aurèola que els envolti i la seva aparent immutabilitat), si han esdevingut un fre per a la intensificació de l'economia”.

Per tant, el SDES ha de tenir com a meta aconseguir elevar al màxim els estímuls dels diferents nivells i subjectes econòmics, sense provocar incompatibilitats entre les mesures adoptades i les lleis econòmiques que funcionen en cada etapa històrica del desenvolupament socialista.

Hem de recordar que les reformes econòmiques no representen fenòmens a curt termini ni acabats, sinó uns processos dinàmics d'avenç constant dels mètodes de direcció. Ací és on s'ha d'atènyer la combinació més perfecta entre

28. Vegeu ALÒS [1990], pàg. 118-122..

el mecanisme de *planificació*, com a regulador bàsic de l'economia, i el *càlcul econòmic*, com a regulador fonamental en tots els nivells situats per sota del nacional.

De fet, el SDES no s'adopta per si mateix, sinó per resoldre determinades qüestions. Com assenyala AGANBÈGUIAN ([1989], pàg. 37): “[...] què pretenem en realitzar la reestructuració de la nostra direcció. I és que la perestroika no és un fi en si mateixa. És un mitjà per a la resolució d'urgents problemes del desenvolupament socialista”.

4) Pel que fa a la *política econòmica*, ha de ser prou flexible i prou estable (ni es tracta de canviar contínuament de política econòmica, ni de no modificar-la en dilatats períodes de temps) per tal d'introduir mesures que contribueixin a la millora de l'aplicació del SDES sobre el funcionament real de l'economia.

En suma, es tracta d'aprofitar un fet innegable, que —com també ja hem afirmat *supra*— “només amb el socialisme sorgeix la possibilitat i la necessitat de la direcció científica i conscient de la societat”.

Si aquestes reflexions són exactes, podem assegurar que els països que en l'esdevenidor continuïn en la via socialista hauran d'adoptar unes mesures que s'assemblin a les que acabem d'apuntar.

BIBLIOGRAFIA UTILITZADA

- ABALKIN, Leònid [1973]: "Mecanismo funcional de la Economía Socialista: teoría y práctica". Moscou, A.P. Nòvosti.
- ABALKIN, Leònid [1987]: "URSS: estrategia del desarrollo económico". Moscou, Progreso.
- ACOSTA SANTANA, José [1982]: "Teoría y práctica de los mecanismos de dirección de la economía en Cuba". L'Havana, Ciencias Sociales.
- AFANÀSSIEV, Viktor G. [1978]: "Dirección científica de la sociedad". Moscou, Progreso.
- AGANBÈGUIAN, Abel [1989]: "La perestroika económica. Una revolución en marcha". Barcelona, Grijalbo.
- ALÒS i MARTÍ, Lluís [1988]: "Apunts d'Estructura Econòmica Mundial. Part IV: Les Formacions Socials Socialistes" (curs 1987-1988). Barcelona, Facultat de Ciències Econòmiques, Universitat de Barcelona.
- ALÒS i MARTÍ, Lluís [1989]: "El Sistema de Direcció i Planificació de l'Economia Cubana (1975-1985)" (Tesi Doctoral). Barcelona, Facultat de Ciències Econòmiques, Universitat de Barcelona.
- ALÒS i MARTÍ, Lluís [1990]: "Apunts d'Estructura Econòmica Mundial. Part I: Introducció, Teoria General i Conceptes" (curs 1989-1990). Barcelona, Facultat de Ciències Econòmiques, Universitat de Barcelona.
- BETTELHEIM, Charles [1971]: "Planificación y crecimiento acelerado". Mèxic, F.C.E.
- CODINA JIMÉNEZ, Alexis, i FERNÁNDEZ NÚÑEZ, Joaquín [1982]: "Apuntes en el XX Aniversario del inicio de la formación de economistas". *ED.* núm. 71, nov.-des., pàg. 10-37.
- DD.AA. [1980]: "Un quinquenio de desarrollo socioeconómico, 1976/1980". L'Havana, Política.
- DÍAZ VÁZQUEZ, Julio A. [1984]: "La aplicación y perfeccionamiento de los mecanismos de dirección en la economía cubana". *ED.* núm. 78, gen.-feb., pàg. 84-95.
- GARCÍA VALDÉS, Carlos, et al. [1983]: "Sobre el cálculo económico". L'Havana, Política.
- GÁRCIGA MARRERO, Rogelio [1986]: "Socialismo y dirección de la producción". L'Havana, Ciencias Sociales.
- HERNÁNDEZ HERNÁNDEZ, Justa, i NIKOLENKOV, Vassili [1985]: "El mecanismo económico del socialismo". *ED.* núm. 88, set.-oct., pàg. 52-80.
- LENIN, Vladímir Íltx Uliànov [1960]: "Obras Escogidas". 3 volums. Moscou, Progreso.
- LENIN, Vladímir Íltx Uliànov [1974-1978]: "Obras Completas". 45 volums. Madrid, Akal. (Els 4 primers volums coeditats amb Ayuso, Madrid; els 5 darrers coeditats amb Eds. de Cultura Popular, impresos a Mèxic i sense data d'edició).
- MARX, Karl [1973]: "El capital", vol. III, Mèxic, F.C.E. (Ed. orig. de 1894).
- MARX, Karl [1983]: "El capital", vol. I, llibre I (1). Barcelona, Eds. 62/Diputació de Barcelona. (Ed. orig. de 1867).

- MARX, Karl [1989]: "El capital", vol. V, llibre III (1). Barcelona, Eds. 62/Diputació de Barcelona. (Ed. orig. de 1894).
- MARX, Karl, i ENGELS, Friedrich [s.d.]: "Obras escogidas". 2 volums. Moscou, Progreso.
- OLÈINIK, Ivan P., i GÓMEZ, Félix R. [1985]: "El sistema de relaciones de producción y las leyes económicas del socialismo. El papel económico del Estado socialista". *ED.* núm. 86-87, maig-ago., pàg. 150-177.
- PAIXKOSVKAIA, Margarita [1987]: "Mecanismo económico socialista y lugar del cálculo económico". *ED.* núm. 100, set.-oct., pàg. 126-143.
- PARTIT COMUNISTA DE CUBA [1976]: "Plataforma Programática". L'Havana, D.O.R. del CC del PCC. (Desembre de 1975). (A DD.AA. [1980], pàg. 57-79).
- PARTIT COMUNISTA DE CUBA [1981]: "Documentos y Discursos del II Congreso". L'Havana, Política. (Celebrat el 17/20-12-1980).
- POPOV, Gavril Kh.: "Dirección de la producción socialista". Moscou, Progreso.
- VARLÀMOV, K. [1985]: "Gestión científica de la sociedad socialista". Moscou, Progreso.
- VILARIÑO RUIZ, Andrés, i DOMENECH NIEVES, Silvia [1988]: "El sistema de dirección económica: principales direcciones de su perfeccionamiento". *ED.* núm. 103 (2-88), març-abr., pàg. 10-27.
- YÁÑEZ GONZÁLEZ, Eugenio [1981]: "El SDPE y el perfeccionamiento organizativo de las empresas agropecuarias". *CEP.* núm. 7, gen.-feb., pàg. 73-98.

ABREVIATURES USADES

Revistes i publicacions:

CEP: Cuestiones de Economía Planificada. L'Havana, JUCEPLAN.

ED: Economía y Desarrollo. L'Havana, Facultat d'Economia.

Organismes i institucions:

CC: Comitè Central.

JUCEPLAN: Junta Central de Planificació, L'Havana.

PCC: Partit Comunista de Cuba.

PCUS: Partit Comunista de la Unió Soviètica.

SDE: Sistema de Direcció de l'Economia.

SDES: Sistema de Direcció de l'Economia Socialista.

SDPE: Sistema de Direcció i Planificació de l'Economia.